

arena
för tillväxt

Skola, praktik och jobb – hur svårt kan det vara?

En skrift om vikten av samarbete
mellan utbildning och arbetsmarknad
i ett lokalt och regionalt perspektiv

Swedbank

ICA

Sveriges
Kommuner
och Landsting

Sammanfattning

Arbetsmarknaden är stadd i snabb förändring. Ny teknik, tilltagande global konkurrens samt olika branschers trendmässiga upp- respektive nedgång är tre tydliga förändringsfaktorer. Samtidigt kan vi se ett antal obalanser av betydelse för den långsiktiga kompetensförsörjningen. Eleverna som grupp väljer inriktningar i gymnasieskolan som inte motsvarar arbetsmarknadens efterfrågan. I enbart knappt tio procent av Sveriges kommuner är det antal personer som förväntas kliva in på arbetsmarknaden fler än de som inom kort lämnar den.

Utbildningssystemet har en nyckelroll för att den långsiktiga kompetensförsörjningen ska lyckas. Men en stor andel ungdomar fullföljer inte gymnasieskolan med godkända betyg. Kvaliteten mätt i det kunskapsstoff som eleverna tillgodogör sig sjunker. Eleverna stimuleras inte i tillräcklig omfattning att välja en utbildning som ökar möjligheterna att få jobb efter avslutad skolgång. Skolan upplevs ofta av arbetslivets företrädare som en sluten värld med alltför litet intresse av att hämta kunskaper och erfarenheter från ett arbetsliv i förändring. Motsatt upplevs ett bristande intresse från arbetsgivare att engagera sig i skolan där synen är att "utbildningssystemet ska leverera". Och de moment som borde ha den bästa relationen till arbetslivet, den arbetsplatsförlagda utbildningen, har klara brister.

Höstterminen 2011 förändras gymnasieskolan genom beslut av riksdagen. Gymnasieskolan blir tydligt uppdelad med högskoleförberedande program respektive yrkesprogram. Förutsättningar skapas för ett vidgat engagemang från arbetslivet i skolan genom bl.a. nationella och lokala programråd. Kravet att eleverna efter fullföljd utbildning ska vara "anställningsbara" tydliggörs och en omfattande satsning på lärlingsutbildning genomförs. Samtidigt ställs högre krav på behörighet för att få börja på gymnasieskolans yrkesprogram.

Runt om i landet pågår aktiviteter och projekt som på olika sätt avser att i förlängningen minska det upplevda avståndet mellan skolan och arbetslivet. I skriften redovisas exempel från en gymnasieskola i Lidköping, som bl.a. genom ett målmedvetet arbete i de programråd som bildats för de yrkesförberedande utbildningarna bygger en bro av förtroendefullt samarbete med företrädare för arbetslivet. Ett annat exempel är hämtat från en grundskola i Gävle, som genom att engagera näringslivsföreträdare i skolans vardagsarbete och utveckla ett entreprenöriellt lärande har kunnat medverka till att skapa självförtroende i en hel bygd. Vi redovisar också exempel där initiativet till ett gemensamt ansvarstagande för att minska

ungdomsarbetslösheten och till samverkan med skolan kommer från näringslivet. Ett sådant initiativ är Telge Tillväxt där kommunen tillsammans med sju större företag och med stöd av Arbetsförmedlingen gör en storsatsning. Ett annat är Västsvenska Handelskammarens projekt, där ett företag följer en klass under hela gymnasietiden.

En slutsats i rapporten är att samarbetet mellan skola och arbetslivet måste förbättras för att Sverige långsiktigt ska klara kompetensförsörjningen. En annan slutsats är att det också finns mycket goda förutsättningar för en sådan fördjupad samverkan byggd på ömsesidig respekt för varandras roller. Reformeringen av gymnasieskolan kan bidra till detta. Fyra grundläggande utgångspunkter bör vara vägledande för att få framgång. Att bidra till att ungdomarnas anställningsbarhet ökar efter avslutade studier är ett gemensamt ansvar för skolan och arbetslivet. Parterna har, var och en, tydliga incitament för att öka ansträngningarna för att så sker. Förväntningarna på den andra parten och på vad ett ökat gemensamt engagemang kan ge bör tydliggöras i ett tidigt skede, och eleven och elevens utveckling bör sättas i centrum för allt utvecklingsarbete.

Skriften avslutas med några konkreta tips riktade till arbetslivets företrädare, de ansvariga i skolan, skolhuvudmannen och eleverna. Alla kan de på sitt sätt och utifrån sin roll i helheten bidra till att en hållbar bro slås mellan skolan och arbetslivet.

Den debatt som nu förs på nationell nivå om skolan visar att det är svårt att få till stånd en nyanserad diskussion om vad som egentligen är problemen och hur lösningarna ser ut. Exempelen i skriften och erfarenheterna från Arena för tillväxts arbete i över hälften av landets kommuner visar att utmaningarna i många fall hanteras konstruktivt och pragmatiskt i den egna lokal miljön. Att det finns stora problem på många håll ska inte förnekas, men låt oss lära av de många goda exemplen på platser där man tagit ett gemensamt ansvar och där man uppvisar goda resultat. Avslutningsvis vill därför Arena för Tillväxt rikta två uppmaningar till de parter på lokal nivå som har en nyckelroll i att underlätta ungas inträde på arbetsmarknaden.

Arena för Tillväxt riktar en uppmaning till:

- **arbetsmarknaden** att engagera er så att ni lokalt blir en naturlig del i skolans arbete för att rusta eleverna inför inträdet på arbetsmarknaden
- **skolan** att öppna er och bjuda in företrädare för den lokala arbetsmarknaden så att broar byggs mellan skola och arbetsmarknad, där skolan på sikt ses som en integrerad del av arbetsmarknaden.

Skriften har tagits fram av Gunnar Johnson, Johnson Utveckling Vejby, tidigare bl a regiondirektör i Uppsala, på uppdrag av Arena för Tillväxt – ett samarbete mellan ICA, Swedbank och Sveriges Kommuner och Landsting. Gunnar Johnson svarar för innehållet i rapporten. Roland Lexén och Per Sandgren, Arena för Tillväxt, har genomfört intervjuerna i rapporten. Arena för Tillväxt arbetar med att främja lokalt och regionalt tillväxtarbete genom att erbjuda stöd i samverkansprocesser mellan privat och offentlig sektor samt tillhandahålla kunskapsmaterial i form av skrifter, nyhetsbrev och statistik.

Med hopp om inspirerande läsning!

STOCKHOLM I JUNI 2011

Roland Lexén

Chef, Arena för Tillväxt

© Arena för Tillväxt.

Ange källa vid användning av materialet i rapporten.

Tryck: Davidsons Tryckeri AB

Form: Ordförrådet

Text: Gunnar Johnson

Innehåll

1	Sammanfattning
6	Inledning
9	<i>Andel elever som fullföljt gymnasieutbildning inom fyra år</i>
13	<i>Tillträddande i relation till avgångar i arbetskraften, 2010–2025</i>
14	<i>Befolkningsutveckling 2000–2010</i>
19	Kopplingen skola–arbetsmarknad – finns ett problem och vilket är det?
24	Skolan reformeras för att möta nya utmaningar och för förbättrade resultat
31	Några goda exempel
37	Hur kan kopplingen mellan skola och arbetsmarknad förbättras?
43	Avslutning
45	Referenslista

Inledning

Arbetsmarknaden – ett rörligt mål

Utvecklingen på arbetsmarknaden fortsätter – ny teknik, nya produkter och tjänster samt nya konkurrenter ser dagens ljus. Näringslivet omformas i snabb takt. I den offentliga sektorn ställs hela tiden krav på förbättrad service och utvecklade former för medborgarnas delaktighet. Förändringens vind tycks inte avta utan snarare tillta i styrka.

Sverige klarar sig bra när det gäller finansiell stabilitet och företagens konkurrensförmåga på den globala arenan. Finanskrisen för några år sedan har för Sveriges del snabbt övervunnits och var heller inte medan den pågick världen över särskilt djup hos oss. Det är en iakttagelse som tydligt avser den nationella nivån. För många enskilda företag och för ett antal kommuner och även regioner gäller en annan verklighet. Minskad orderingång har medfört utslagning och ökad arbetslöshet på en ensidig arbetsmarknad. Utflyttning av jobb och dessutom yngre personer i befolkningen har på dessa platser inneburit en allt svårare situation.

Även om Sverige som nation nu alltså är i ett tämligen gott läge är allt givetvis inte bara guld och gröna skogar, inte heller på den nationella nivån. Också Sverige har anledning att på allvar tackla några frågor som inte kan och inte heller får ligga obearbetade för att läget generellt sett är gott just nu.

En sådan fråga är kompetensförsörjningen på dagens och inte minst morgondagens arbetsmarknad. Och för att vara än mer precis gäller det följande frågor:

- frågan om hur väl den svenska skolan förbereder för en arbetsmarknad utsatt för ökad global konkurrens och ständiga förändringar
- frågan om hur väl skolan och arbetsmarknaden samspelar för att göra eleverna såväl anställningsbara i det korta perspektivet som rustade att vid behov och över tid anpassa sig till arbetsmarknadens förändrade förutsättningar

- frågan om hur arbetsmarknaden engagerar sig i att förbereda ungdomarna för inträdet i arbetslivet.

Det här är frågor som tydligt involverar inte bara skolan utan också i hög grad avnämarna, d.v.s. arbetslivets aktörer inom privat och offentlig sektor. Det är frågor som i hög grad rör de legala och ekonomiska förutsättningar som skapas av det politiska systemet på nationell nivå, men också lokalt och regionalt. Det är givetvis också frågor som tangerar den allmänna dynamiken i samhället och i arbetslivet, förnyelseförmågan, entreprenörskapet och balansen mellan trygghet och modet att pröva något nytt.

Fokus på verkstad i Fagersta

En stor utmaning består i att förmedla en tydlig bild till barn och ungdomar av vad arbetslivet innebär och innehåller. Förr i tiden var arbetslivet närmare ungdomarna i bemärkelsen att de fick höra om det dels genom anhöriga, dels genom faktisk närvaro på arbetsplatser. I dag är barn och ungdomars bild av arbetslivet till viss del skapad genom medierna, en bild som inte alltid är realistisk och rättvisande. Att bidra till att informera eleverna om vad arbetslivet är, vad det innebär och hur det fungerar är en viktig samhällsuppgift i Fagersta, där både kommun och näringsliv medverkar. I Fagersta är hälften sysselsatta i verkstadsindustrin och en viktig uppgift är här att ordna praktikplatser med bra handledning till ungdomarna. Vi kan inte sitta och vänta och utgå från att kompetensförsörjningen och generationsväxlingen här i Fagersta sköter sig självt utan vi som kommun måste vara aktiva, exempelvis genom att medverka på olika mötesplatser, stödja nätverk där det lokala näringslivet och skolan ingår, informera eleverna om arbetslivet och bidra till en tydligare koppling mellan utbildningsinriktning och den lokala näringslivsstrukturen. Verkstad är centralt här i Fagersta och verkstad måste också präglade en nära samverkan mellan kommun och näringsliv, att fokusera på verkställighet, att konkret genomföra olika insatser tillsammans till stöd för våra barn och ungdomar.

STIG HENRIKSSON, KOMMUNSTYRELSENS ORDFÖRANDE, FAGERSTA KOMMUN

Utbildningssystemet har en nyckelroll

Regeringens långtidsutredning konstaterar i ett betänkande från våren 2011 att utbildningssystemets utformning är den i särklass viktigaste faktorn för att ungdomar ska lyckas med övergången från studier till arbetsliv. Utredningen finner att det finns en "betydande förbättringsmarginal" både inom ramen för den gymnasiala yrkesutbildningen och för den högre utbildningen.

De som har svårast att etablera sig på arbetsmarknaden, skriver utredningen, är de som inte går ut gymnasieskolan med godkända betyg eller som avslutar sin utbildning i förtid.

Mot den bakgrunden är det viktigt att det görs ansträngningar för att betydligt fler ungdomar ska klara gymnasieskolan.

När det gäller den yrkesinriktade gymnasieutbildningen har långtidsutredningen konkreta förslag för att uppnå en bättre övergång mellan utbildningen och arbetslivet. Det är att alla anordnare av gymnasieskolans yrkesinriktade program bör ha ett tydligt uppdrag att underlätta övergången till arbetsmarknaden. Relevanta styrdokument bör klargöra att utbildningen syftar direkt till arbete efter avslutade studier för de ungdomar som önskar detta. Mängden arbetsplatsförlagd utbildning på gymnasieskolans yrkesinriktade program bör också öka. Så långt alltså regeringens långtidsutredning.

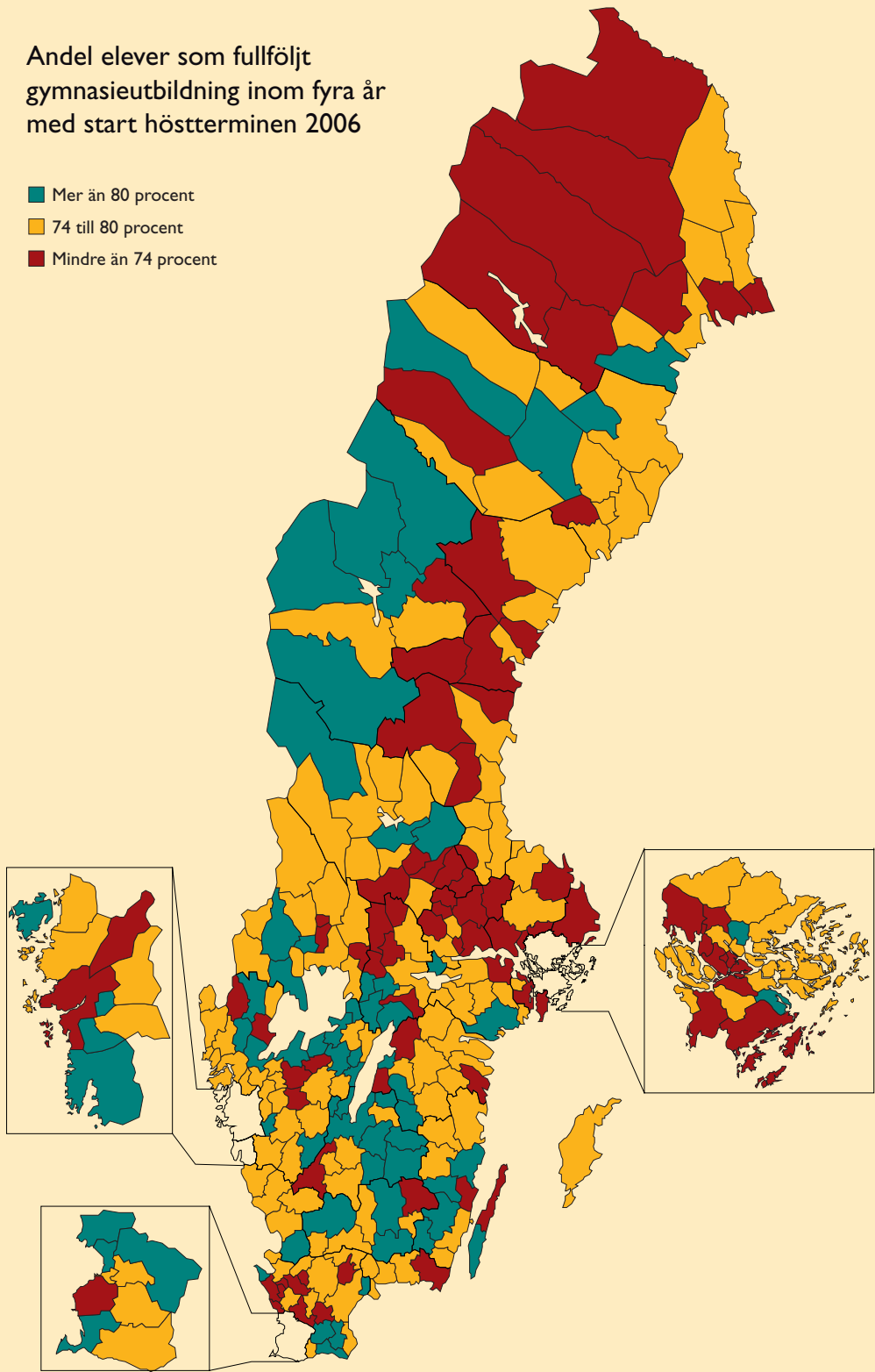
Hur väl gymnasieskolan förbereder för arbetslivet är uppenbart viktigt för att ungdomar snabbt ska kunna få fotfäste på arbetsmarknaden. Vilken är då situationen när det gäller utbud och efterfrågan? Hur väl kan skolan i dag sägas svara upp mot de krav som arbetsmarknaden och det omgivande samhället ställer? Och hur upplever näringslivet anställningsbarheten hos de elever som just avslutat sina gymnasiestudier?

Alltför många klarar inte gymnasieskolan

Statistiken över genomströmningen av elever i gymnasieskolan är en dyster läsning. Höstterminen 2004 påbörjade 117 800 elever någon form av gymnasieutbildning. Av dem hade 37 200 eller hela 32 procent inte fått något slutbetyg eller motsvarande avgångsbevis fram till vårterminen 2007. Andelen som slutför gymnasieutbildningen med godkända betyg stiger något om man studerar statistiken för dem som påbörjade utbildningen 2005 och blir ännu något högre om man dessutom sträcker ut perioden till fyra år efter påbörjade studier.

Andel elever som fullföljt gymnasieutbildning inom fyra år med start höstterminen 2006

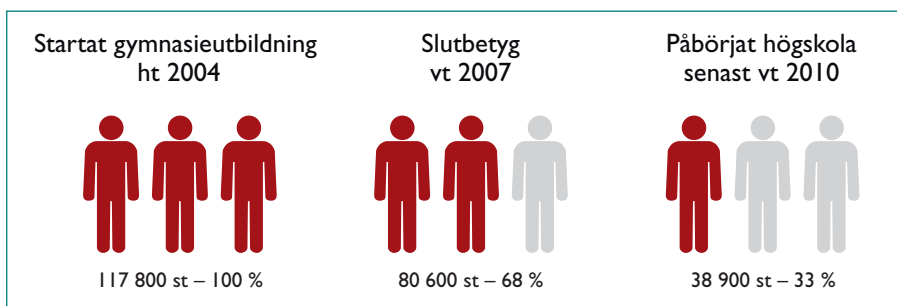
- Mer än 80 procent
- 74 till 80 procent
- Mindre än 74 procent

Sedan 1999 ligger varje år den andel som fullföljt gymnasieutbildningen med godkända betyg inom fyra år mellan 73 och 76 procent.

Två tredjedelar av dem som påbörjade sin gymnasieutbildning höstterminen 2004 hade fram till vårterminen 2010 inte heller fortsatt till högskolestudier.

Långtidsutredningen bedömde alltså att det är avgörande med en godkänd gymnasieutbildning för möjligheterna att etablera sig på arbetsmarknaden. Därmed är det också intressant att se vilket kraftigt genomslag föräldrarnas utbildningsbakgrund har för ungdomarnas studier. Av de ungdomar vars föräldrar har eftergymnasial utbildning påbörjar 48 procent högskolestudier inom några år. Motsvarande andel för dem med föräldrar med gymnasial utbildning är 23 procent, och av dem med föräldrar med enbart förgymnasial utbildning påbörjar endast 17 procent studier på högskolenivå. Den sociala segregationen på utbildningsområdet har alltså inte brutits.

Källa: Skolverket

En enkel sammanfattning säger alltså att av dem som påbörjar en gymnasieutbildning har grovt räknat två tredjedelar slutbetyg inom tre år, och en tredjedel påbörjar högskolestudier senast tre år efter avslutade gymnasiestudier.

Obalans mellan utbud och efterfrågan – näringslivet klagar över ”mismatch”

Svenskt Näringsliv konstaterar i en rapport från våren 2011 att det de kallar ”mismatchen” på arbetsmarknaden är omfattande. Samtidigt som många unga har svårt att få fotfäste på arbetsmarknaden upplever många arbetsgivare att de har svårt att finna arbetskraft med de kunskaper och erfarenheter som de efterfrågar. Denna ”mismatch” har också ett tydligt regionalt mönster, menar Svenskt Näringsliv. I Kalmar, Västmanlands, Östergötlands

och Västernorrlands län bromsas utvecklingen påtagligt av svårigheten av att finna arbetskraft med rätt kompetens, i samband med den uppgång i ekonomin som nu äger rum. Den motsatta bilden illustreras av situationen i Hallands, Jönköpings, Uppsala, Skåne, Västerbottens och Dalarnas län.

Effekter för den nationella ekonomin av en sådan "mismatch" är en löneglidning, som i sin tur stimulerar en uppgång i inflationen. Eftersom redan anställda får arbeta mer, betyder det också att arbetslösheten sjunker i långsammare takt än normalt i den stigande konjunkturen. För det enskilda företaget kan det naturligtvis innebära att man tvingas tacka nej till order och för ungdomarna betyder det svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden.

Elevens studie- och yrkesval – från lösa boliner till medvetet och kunskapsbaserat val

Kopplingen är i dag mycket svag mellan skola och näringsliv, och den största bristen handlar om att ungdomarna har för dåliga kunskaper om arbetslivets förutsättningar. Undervisningen om arbetsliv och näringsliv i skolan är generellt för dålig, och det handlar om allt från att frågan inte prioriteras till föräldrade läromedel. För att komma in på arbetsmarknaden räcker det inte bara med kunskaper utan man behöver även ha kompetenser hur man agerar i olika arbetsområden. Skolan borde med stöd från näringslivet ge eleverna en ordentlig kunskapsplattform kring näringslivet och arbetsmarknaden i stort, inte minst för att kunna göra medvetna studie- och yrkesval för framtiden. I dag sker dessa viktiga framtidsval många gånger på alltför lösa boliner där modenycker och förutfattade meningar tyvärr är alltför styrande. Vissa utbildningar är exempelvis väldigt populära men har få jobb, och det borde ungdomarna få veta innan de söker. Med ökad konkurrens och krav på välutbildad arbetskraft bör näringslivet också ta ett större ansvar och i högre grad engagera sig i skolan, exempelvis genom att fungera som mentorer, medverka i skolans utveckling och bidra med praktikplatser. Det är bara näringslivet som kan säga vad de behöver. Skolan borde sätta upp mål och målandikatorer kopplat till att eleverna kommer i arbete. Det skulle skapa incitament till att jobba på ett annat sätt i skolan och i högre grad knyta an till arbetsmarknaden. Almega har som ett exempel utvecklat ett spel (Future City <http://futurecity.nu/>) kring samhällsplanering och att forma sin framtidsstad som riktar sig till barn och ungdomar. Syftet är att på ett lekfullt sätt öka kunskapen om samhällsfrågor i skolundervisningen.

JONAS MILTON, VD, ALMEGA AB

Generationsväxlingen förtydligar bilden

Vi har en omfattande generationsväxling framför oss. Den stora gruppen fyrtioåringar är på väg ut från arbetsmarknaden. Generationsväxlingen kommer att påverka hela landet men statistiken visar att kraftigast genomslag får den inte helt oväntat för kommunerna i de s.k. skogslänen.

Statistiken över dem som tillträder och lämnar arbetsmarknaden tydliggör bilden. Nedbrutet på kommunal nivå och förutsatt att ingen omflyttning sker mellan kommunerna ger det en fingervisning om de problem som förmodligen finns redan i dag, men som kommer att bli alltmer påtagliga de kommande åren. I exempelvis Pajala kommun kommer under perioden 2010–2025 mindre än 30 procent av den avgående arbetskraften att kunna ersättas med ungdomar från den egna kommunen. I absoluta tal är siffrorna följande: 1 263 personer kommer att lämna arbetskraften och 365 tillkommer. För kommunerna Övertorneå, Gullspång, Ljusnarsberg, Överkalix, Vellinge, Strömsund, Bräcke och Hagfors är situationen nästan lika allvarlig. I dessa kommuner kan endast högst 40 procent av den avgående arbetskraften ersättas med ungdomar från den egna kommunen.

Situationen i dessa 9 kommuner kan givetvis sägas sticka ut och är väl inte helt representativ för den generella bilden. Kanske kan läget för dessa 9 kommuner ändå karaktäriseras som toppen av ett isberg. För än mer iögonfallande och än mer problematiskt är att enbart 10 procent av Sveriges 290 kommuner uppvisar en helt motsatt situation.

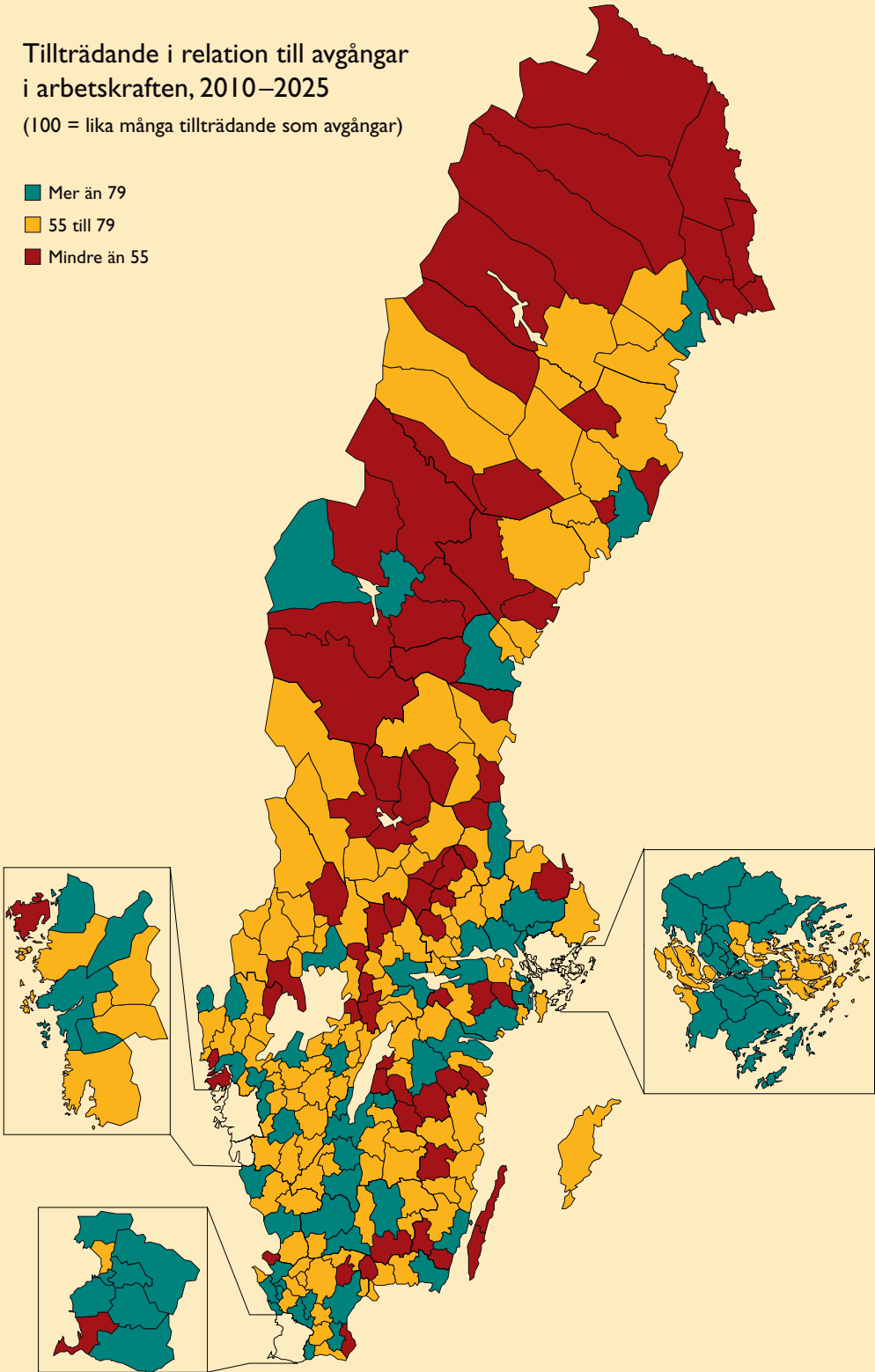
Det är enbart i 28 kommuner som det är fler som ska göra entré på arbetsmarknaden än som förväntas lämna den.

En snabb titt på vad som kännetecknar dessa kommuner visar att det som väntat är kommuner i storstadsområdena samt residens- och högskolekommuner. Listan toppas av Solna där 25 ungdomar under perioden t.o.m. år 2025 väntar på att träda in på arbetsmarknaden när 10 lämnar den, rent statistiskt.

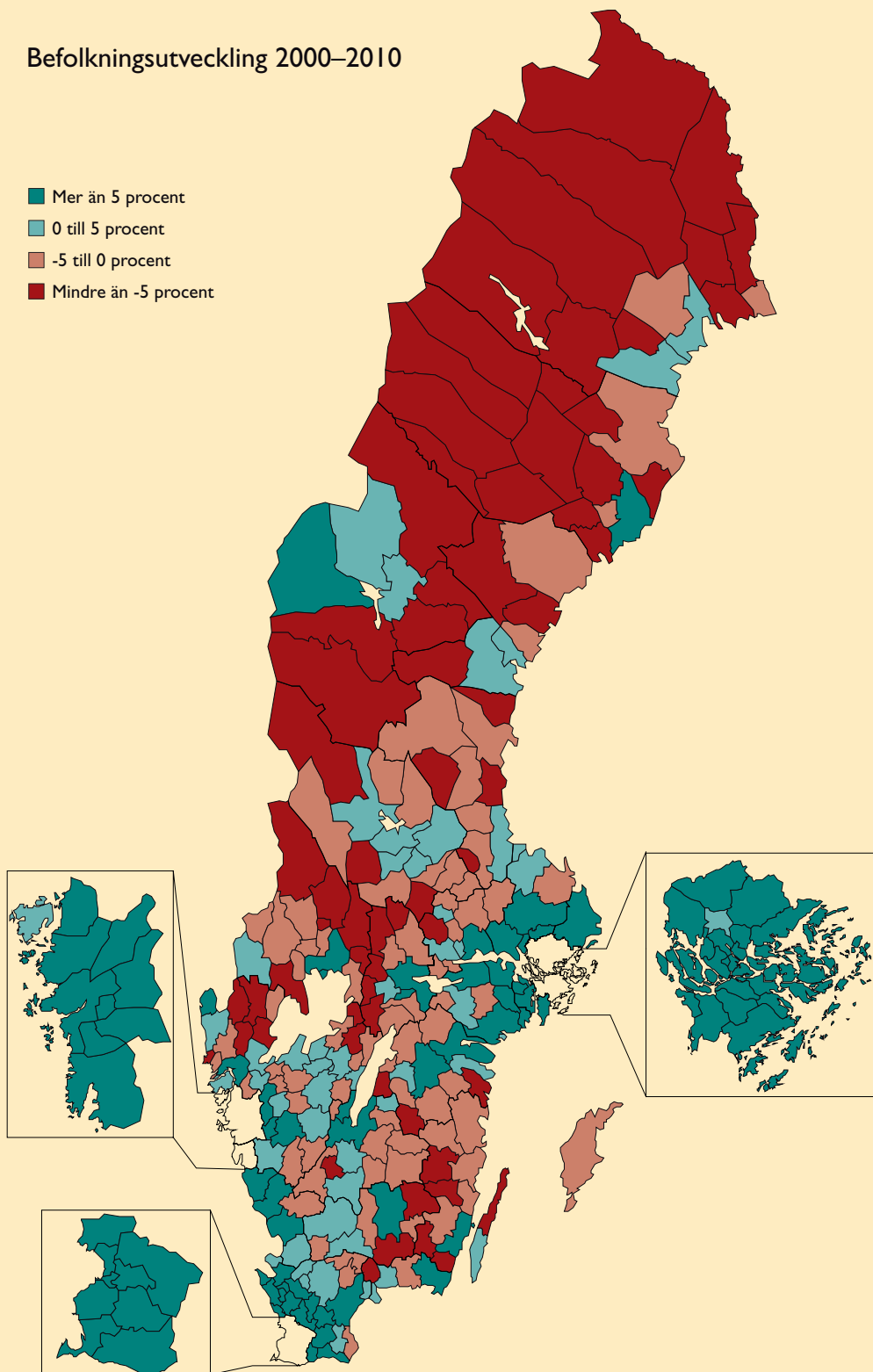
Tillträddande i relation till avgångar i arbetskraften, 2010–2025

(100 = lika många tillträddande som avgångar)

- Mer än 79
- 55 till 79
- Mindre än 55

Befolkningsutveckling 2000–2010

I grunden handlar givetvis det regionala mönstret för obalansen på arbetsmarknaden om den utflyttning från vissa områden som pågått under lång tid. För att kort påminna om hur detta mönster ser ut och vilka samband som finns kan följande siffror vara en god illustration. Under perioden 2000–2010 har befolkningen i Åsele och Pajala kommuner minskat med ca 16 procent. Solna och ytterligare ett antal storstadskommuner däremot har under samma period ökat sin befolkning med drygt 20 procent. Inget tyder på att den utvecklingen kommer att upphöra.

Åldersavgångarna är inte jämnt fördelade mellan olika yrken utan är betydligt mer omfattande inom några branscher. En prognos över åldersavgångar under perioden 2010–2025 visar att drygt 60 procent av dem som i dag är verksamma som speciallärare, distriktssköterska eller tandsköterska av åldersskäl kommer att lämna arbetsmarknaden under denna period. Till gruppen av yrken där under samma period mer än 50 procent av den nuvarande arbetskraften avgår hör också exempelvis lokförare, gymnasielärare i yrkesämnen, barnmorskor, lantmästare, bussförare och ingenjörer inom gruv- och metallnäringsarna.

Stora möjligheter för framtidens arbetskraft – om vi vill ...

Nu när många i den äldre arbetskraften lämnar sina jobb måste de givetvis ersättas av yngre, i många fall ungdomar som kommer direkt ifrån gymnasieskolan. Det som kännetecknar den grupp som inom några år kommer att lämna arbetsmarknaden, är att en stor andel har en mycket kort utbildning men givetvis en desto längre yrkeserfarenhet. Nu ska denna ofta mycket yrkeskunniga arbetskraft ersättas av några årskullar ungdomar varav många helt saknar erfarenhet från arbetslivet men i stället har goda teoretiska kunskaper. De har dessutom med stor säkerhet gott praktiskt handlag med sådant som tillhör den moderna kommunikationsteknologin. Nästan lika säkert är att de ställer krav som den äldre generationen inte har gjort, åtminstone inte när de var lika färska på arbetsmarknaden.

Så en generation präglad av sin tid lämnar arbetsmarknaden, och en annan lika präglad av dagens förutsättningar ska göra entré på den. Men det är inte bara erfarenheter och kunskaper hos dessa båda grupper som skiljer sig åt. Det gör också arbetsmarknaden, som nu förväntas öppna famnen för de nytexaminerade ungdomarna. På branschnivå sker en omfattande förändring. Antalet jobb inom jord- och skogsbruk kommer att mer än halveras fram till år 2030. Industrin spås sysselsätta ca 100 000 färre medan tjänstesektorn, både den privata och offentliga, förväntas öka med så mycket som

350 000 jobb under samma period. Inom byggnadsverksamheten sker en ökning från dagens 265 000 jobb till ca 300 000. En historisk beskrivning av sysselsättningsutvecklingen för olika branscher tydliggör bilden av en ständigt pågående strukturomvandling.

Total sysselsättning minus offentlig sektor och areella näringar i 1000-tal

	1970	1980	1990	2000	2009	Förändring 1970–2009
Varvsindustri	34	20	4	3	2	-32
Tekoindustri	89	51	30	15	9	-80
Övrig industri	839	813	776	660	489	-350
Summa krympande	962	883	810	678	500	-462
Transportmedelsind.	65	89	107	98	75	+10
Privata tjänster	1 290	1 402	1 654	1 828	2 263	+973
Summa växande	1 355	1 491	1 761	1 926	2 338	+983
Totalt	2 317	2 374	2 571	2 604	2 838	+521

Källa: SCB

Och det är inte bara antalet jobb i de olika branscherna som kommer att förändras. Det kommer också arbetsinnehållet och arbetsorganisationen att göra. Det är inget nytt. Också den generation som nu lämnar arbetsmarknaden har fått uppleva stora förändringar. Det arbetsliv de nu stiger ut från är inte detsamma som de klev in i för kanske ända upp till ett halvt sekel sedan. Förbättringar när det gäller kompetens och produktivitet kommer också medföra att inte lika många behöver ersättas och att arbetsinnehållet utvecklas över tiden.

Sett ur arbetsmarknadens synvinkel borde det vara en stor fördel att nu kunna slussa in en ny generation, en generation med bristande erfarenhet men med andra kunskaper, attityder och förmågor som på avgörande punkter skiljer sig från gårdagens arbetskraft. För ett arbetsliv i ständig förändring borde det vara en fördel, förutsatt att ungdomarna tidigt får en bild av arbetslivet och de utmaningar och möjligheter som väntar där.

Ungdomar värderar jobb och familj

Ungdomars värderingar av vad som är viktigt i vuxenlivet skiftar över tid. Ibland värderas kamratskap högt, andra gånger hög lön eller möjligheter att se sig om i världen. I Kairos Futures senaste mätning toppar emellertid något annat – det är traditionella värderingar som kommer fram. Det som upplevs som en riktig utmaning för de ungdomar som deltagit i undersökningen är att "få ett bra jobb" och att få och lyckas hålla samman en familj. Bilden kompletteras av att vid sidan av miljöförstörelsen är risken att inte få ett jobb det man oroar sig mest för.

Oron att inte få ett jobb tilltar i takt med att ungdomarna närmar sig inträdet på arbetsmarknaden.

Annat som kommer fram i undersökningen är att ungdomar önskar att vi visade mer tolerans och hade mer respekt för varandra, och att engagemanget för främst lokala samhällsfrågor är överraskande stort.

Kairos Future konstaterar att skolans roll för dem som saknar stöd i andra miljöer är mycket viktig. Det är dessa ungdomar som är mest beroende av att skolan har resurser för att ge dem stöd i olika former och att ingjuta framtidstro. Betydelsefullt är också att tidigt etablera en kontakt med arbetsmarknaden genom exempelvis praktikplatser, mentorsystem eller initiativ som stimulerar ungt entreprenörskap.

Utveckla samarbetet mellan elevkårerna och arbetsmarknaden

Målbilden från aktörerna inom och runt om skolan är otydlig. I lagtexter och förordningar är det tydligt men ofta diskuteras man som om ett av syftena, nämligen förberedandet för arbetslivet, är det enda.

Otydligheten skapar utrymme för många olika intressenter att kommentera skolan och tolka resultaten, men det är förvånansvärt dåliga resultat som presteras i gymnasieskolan. Vi behöver förtydliga vad skolan ska lära ut och vilken kunskap eleverna har rätt att förvänta sig. Som det är nu kan inte eleverna hävda sin rätt och ställa skolan till svars, men det innebär också att aktörerna på arbetsmarknaden inte vet vad de kan förvänta sig för kunskap av eleverna. I dag vet vi inte hur anställningsbar en elev är efter en viss utbildning. Många tror att de vet hur skolan fungerar men det märks i debatten att kunskap saknas eller att man bara ser på skolan utifrån sin egen verklighet. Ska man kunna hantera skolans problem måste man lära sig mer om skolan!

Arbetsmarknaden behöver utveckla samarbetet mer med skolan och eleverna, men skolan är inte tillräckligt mottaglig. Lärarnas främsta uppgift är att undervisa och de upplever då att arbetsmarknadskontakterna tar tid från undervisningen. Undervisning är sättet att få in saker i skolan men det finns ju annat som också är viktigt för att underlätta övergången från studier till arbete, exempelvis kontakter och nätverk. Arbetsmarknaden borde i större utsträckning arrangera arbetsmarknadsdagar, praktik, utbyten etc. med eleverna och elevkårerna direkt. Det är de som har incitamenten för arbetsmarknadskontakter – inte lärarna! Eleverna inser att utbytet med arbetsmarknaden är viktigt eftersom kontakter och erfarenheter spelar en avgörande roll för möjligheten att få arbete, men skolan har inte lärt dem hur man gör. Det finns en risk att skolan passiviserar eleverna i stället för att ge eleverna större ansvar för kontakt med arbetsmarknaden. Arbetsmarknaden å sin sida behöver satsa betydligt större resurser på att nå ut till eleverna för att berätta vad som väntar efter gymnasieskolan.

SAMIR EL-SABINI, ORDFÖRANDE, SVERIGES ELEVRÅDS CENTRALORGANISATION

Kopplingen skola – arbetsmarknad – finns ett problem och vilket är det?

Så hur kan man då beskriva problembilden när det gäller kopplingen mellan skola och arbetsmarknad?

Ökad konkurrens men antalet jobb växer

Som vi framhåller inledningsvis kännetecknas arbetsmarknaden i dag av ökad konkurrens, inte minst globalt. Det är en konkurrens som i tilltagande utsträckning omfattar inte bara företag utan även nationer, ja, världsdelar, men också regioner och kommuner.

Vi har en snabb teknikutveckling som generellt förutsätter allt högre utbildningsnivå hos arbetskraften och som dessutom premierar de personer och företag som stimulerar entreprenörskap, kreativitet och innovativitet. För att kort återknyta till den globala konkurrensen kan man påminna sig om att de länder som vi helt nyligen, och kanske fortfarande, förutsätter ska göra de "enkla" jobben åt oss, i dag utbildar kanske 100 000 eller fler civilingenjörer om året. Den arbetskraften kommer knappast att nöja sig med att göra de "enkla" jobben och på sikt inte heller att acceptera de låga löner som i dag är en konkurrensfördel för dessa regioner. Vi kan se fram mot en fortsatt hög förändringstakt där vissa saker är till vår fördel i Sverige medan annat sannolikt är till vår nackdel. Det gäller att identifiera dessa nackdelar och att i tid vidta åtgärder för att minska skadeverkningarna av dem.

Varva teori och praktik

Skolans och ungdomarnas bild av arbetsmarknaden är bristfällig. Många känner inte till att de som går praktiska utbildningar har lättare att få jobb medan de som går t.ex. medieutbildningar har betydligt svårare att komma in på arbetsmarknaden. Genom att vi inte ger eleverna en korrekt bild av vilka utbildningar som ger jobb lurar vi eleverna att göra felaktiga val. Här har skolan ett stort ansvar att känna till arbetsmarknaden så att eleverna får ett bättre underlag när de ska välja till gymnasiet. Det är inte lätt för eleverna att veta hur de ska välja och det vilar ett stort ansvar på de vuxna att bidra med kunskap och vägledning. Vidare är det inte acceptabelt att nästan var fjärde elev lämnar gymnasiet utan kompletta betyg. Det här behöver skolan bli bättre på att hantera, men företagen har också ett stort ansvar. De måste arbeta med att öka attraktionskraften för exempelvis industriarbete men också berätta om hur man arbetar inom näringslivet i dag. Det finns t.ex. en mängd arbeten inom miljöområdet som är i linje med många ungdomars värderingar, men de känner inte till det. Vi behöver i större utsträckning utveckla samverkan mellan kommunerna i utbildningsfrågor men också driva på samverkan mellan kommunerna och arbetsgivarna. Arbetet med att driva teknikcollege, som finns på ca 100 platser i landet, har varit framgångsrikt. Att kunna varva teori och praktik är en framgångsrik yrkesintroduktion.

STEFAN LÖFVEN, FÖRBUNDSORDFÖRANDE, IF METALL

För närvarande, våren 2011, har vi en snabb tillväxt i den svenska ekonomin. Exporten utvecklas positivt och vi kan notera stadigt sjunkande siffror för arbetslösheten. Förutsättningarna är alltså goda i det avseendet. Men det är en situation som i hög grad beskriver en ögonblicksbild. Konjunkturer kommer och går. Världshändelser av betydelse för ekonomin och jobben sker inte sällan utan förvarning. För långsiktig framgång krävs både stabilitet och förnyelseförmåga, både trygghet och innovationer, både utnyttjande av våra aktuella konkurrensfördelar och insikt om att de inte varar för evigt.

Sammanfattningsvis ser vi en utveckling som fortsätter att kräva en alltmer kompetent arbetskraft med kunskaper och färdigheter som väl matchar behoven hos en arbetsmarknad i ständig förändring. Vi har goda förutsättningar att ta oss an denna utveckling med en stark efterfrågan i näringslivet och en ekonomi i balans i den offentliga sektorn.

Brister i skolan och sämre elevprestationer

Samtidigt kan vi konstatera att det finns ett antal brister varav några långsiktigt kan få allvarliga konsekvenser. Alltför många lämnar gymnasieskolan utan godkända betyg eller genom att helt enkelt hoppa av utbildningen i förtid. Och av dem som går direkt från skolan till arbetslivet har en alldeles för stor andel, åtminstone om man får tro Svenskt Näringsliv, valt fel utbildningsinriktning eller saknar kunskap om kraven i det yrke man söker sig till.

Från flera håll kommer signaler om att kvaliteten i den svenska skolan behöver förbättras. De återkommande s.k. PISA-studierna redovisar försämrade betyg över tiden till den svenska skolan. (Den senaste PISA-studien redovisas och kommenteras nedan i avsnitt 4.) Det är framför allt resultaten i gymnasieskolan som försämras, och prestationerna i matematik och naturvetenskap har mellan år 1995 och 2008 fallit motsvarande ett helt läsår. Av dem som fullföljer gymnasiestudierna har 10 procent inte behörighet att söka till högskolan.

Ovan har vi kort berört de signaler som Svenskt Näringsliv ger om svårigheterna att hitta personer som kompetensmässigt matchar det som arbetsmarknaden efterfrågar. Det gäller inte minst nu i en förbättrad konjunktur. Inledningsvis har vi också redovisat den obalans mellan utbud och efterfrågan som den offentliga statistiken visar.

Det är uppenbart att många elever väljer utbildningsinriktningar i gymnasieskolan som inte svarar mot arbetsmarknadens behov.

Det kan naturligtvis sägas vara en följd av det fria valet, dvs. att det är elevernas val som avgör vilka utbildningar som ges. Det systemet har Sverige haft under en lång period, men de negativa effekterna blir alltmer påtagliga och de syns mer i en uppåtgående konjunktur. Det fria valet innebär dock en acceptans för att det ur ett systemperspektiv också görs "felaktiga" val och att vi värderar den friheten för eleven högre än ett utbildningsutbud baserat på en prognos över utvecklingen på arbetsmarknaden.

Kritik framförs från flera håll mot skolan för dess bristande öppenhet och obenägenhet att ta intryck från exempelvis arbetslivet när det gäller utbildningens innehåll och uppläggning. Den nuvarande gymnasieskolan saknar dessutom tydliga mål för vad utbildningen syftar till, en brist som kommer att rättas till genom den nya skollagen och införandet av den nya gymnasieskolan höstterminen 2011. Mer om detta i nästa kapitel.

Bättre matchning mellan utbildning och kompetensbehov för framtidens arbetsmarknad

Den nya reformen av gymnasieskolan är ett steg mot en bättre koppling mellan skola och arbetsmarknad. I dag saknas i stora delar en professionell och individanpassad studie- och yrkesvägledning till eleverna, som bl.a. bygger på god omvärldskunskap och lokal kännedom om arbetsmarknaden. Vi kan inte begära att eleverna ska ha koll på hur det ser ut på arbetsmarknaden, utan de måste ha ett tydligare individuellt stöd som grund för sitt studieval. Det borde ingå i gymnasieutbildningen att eleverna får en bättre kunskap om vad arbetslivet är och vad det innebär. Den nya gymnasiereformen innebär att yrkesprogrammen kommer att ha ett närmare samarbete med arbetsmarknaden genom bl.a. mentorskap och praktik, och där man tydliggör arbetsmarknadens lokala och regionala behov. Det finns många goda exempel på nära samarbete mellan skola och näringsliv, bl.a. Västsvenska Industri- och Handelskammarens initiativ Handslaget som bygger på att företagare "adopterar" och jobbar ihop med en klass. Västsvenska Industri- och Handelskammaren bjuder också in lärare till storforum där de får träffa och lyssna på yngre företagare, exempelvis kring vad företagarna har haft för nytta av sin skolutbildning och vad de saknar i utbildningen. Lärarnas Riksförbund stödjer den nya gymnasiereformen och tror att den bidrar till en större närhet mellan skola och arbetsmarknad. En central uppgift är att bidra till en bra matchning mellan skolans utbildning och de kompetensbehov som finns på arbetsmarknaden, framförallt lokalt och regionalt.

METTA FJELKNER, ORDFÖRANDE, LÄRARNAS RIKSFÖRBUND

Avslutningsvis kan noteras att Skolinspektionen i en rapport våren 2011 om kvaliteten i den yrkesförberedande gymnasieutbildningen är tämligen kritisk till den arbetsplatsförlagda utbildningen. I granskningen konstateras följande:

- bara var femte skola kan ge acceptabel kvalitet i den arbetsplatsförlagda utbildningen
- många handledare har inte kontakt med skolan under hela den tid eleven är på arbetsplatsen
- kursplanerna används inte utan att den s.k. verkligheten bedöms viktigare
- betygen sätts ofta på oklara grunder.

Samverkan mellan läraren och handledaren är nödvändig för att nå ett gott resultat i den yrkesförberedande utbildningen, konstaterar Skolinspektionen. Men samverkan måste också ske mellan rektor och arbetslivet på en mer övergripande nivå. Annars blir resultatet inte bra. En fråga man då kan ställa sig är om målet är att eleven efter genomgången yrkesförberedande gymnasieutbildning ska vara anställningsbar med arbetslivets mått mätt, eller om utbildningen endast ska vara just "yrkesförberedande". Svaret på den frågan finns i det nya regelverk som nu ska tillämpas av den svenska skolan. Mer om detta i nästa kapitel.

Skolan reformeras för att möta nya utmaningar och för förbättrade resultat

Sveriges elever tappar i kunskaper

OECD genomför återkommande en stor studie som mäter 15-åringars kunskaper i läsförståelse, matematik och naturvetenskap. 2009 års studie omfattade ungdomar i 65 länder eller regioner och från Sverige deltog drygt 4 500 elever. De svenska 15-åringarna uppvisar i studien ett försämrat resultat i alla tre momenten. I läsförståelse och matematik har den genomsnittliga nivån sjunkit från att tidigare ha legat över genomsnittet av OECD-länderna till att nu vara på en genomsnittlig nivå. I naturvetenskap presterar nu de svenska eleverna för första gången under OECD-snittet. När det gäller läsförståelse når 18 procent, d.v.s. nästan en femtedel av de svenska eleverna, inte upp till det studien betraktar som basnivån. Andelen har sedan år 2000 ökat från att då omfatta 13 procent av eleverna.

Resultat av PISA-undersökningen riktad till 15-åringar i 33 OECD-länder avseende läsförståelse, matematik och naturvetenskap

Placering	Läsförståelse	Matematik	Naturvetenskap
1	Sydkorea, 539	Sydkorea, 546	Finland, 554
2	Finland, 536	Finland, 541	Japan, 539
3	Kanada, 524	Schweiz, 534	Sydkorea, 538
	Sverige, 497, plats 15	Sverige, 494, plats 20	Sverige, 495, plats 23
31	Turkiet, 464	Turkiet, 445	Turkiet, 454
32	Chile, 449	Chile, 421	Chile, 447
33	Mexiko, 425	Mexico, 419	Mexico, 416

Ett annat resultat av studien är att skillnaden mellan hög- och lågpresterande elever har ökat. Samma tendens syns också när det gäller skillnaden mellan hög- och lågpresterande skolor. Betydelsen av elevens socioekonomiska bakgrund har förstärkts och för Sverige gäller nu att den effekten är större än för genomsnittet av OECD-länderna. Sverige har tidigare haft en topposition när det gäller det som OECD kallar likvärdighet mellan i första hand elever och skolor, men har nu tappat den. Sett ur det perspektiv som är huvudspåret i denna skrift, nämligen graden av anställningsbarhet efter avslutade studier, är det givetvis ett dystert konstaterande. Det finns dock en skillnad mellan vad arbetsmarknaden vill ha och skolans önskan att prestera väl i OECD-mätningarna. Är det i linje med de framtida kompetenskraven?

Stora förändringar i skolan fr.o.m. höstterminen 2011

Gymnasieskolan

Höstterminen 2011 genomförs betydande förändringar av den svenska skolan. I huvudsak gäller det gymnasieskolan men inte enbart där. En ny läroplan, Lgr 11, tas i bruk för grundskolan, och en delvis ny skollag med tydligare mål skapar ett ramverk för skolan som förväntas ge konkreta effekter i den dagliga skolmiljön.

Låt oss börja med gymnasieskolan. Den proposition som regeringen år 2009 lade på riksdagens bord bar titeln "Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan". Titeln belyser syftet med förändringarna och regeringens ambition. Riksdagen beslutade i allt väsentligt i enlighet med regeringens förslag i propositionen.

Den hittillsvarande ordningen med 17 treåriga nationella program, varav 13 yrkesinriktade och 4 studieförberedande, ersätts av 18 nationella program som kan vara yrkesprogram eller högskoleförberedande program. Antalet yrkesprogram ska från höstterminen 2011 vara 12 och de högskoleförberedandeprogrammen alltså 6. Olika behörighetsregler ska gälla för yrkesprogrammen respektive de högskoleförberedande programmen. Ett s.k. gymnasiearbete ska ingå i samtliga nationella program.

En gymnasial lärlingsutbildning inrättas inom yrkesprogrammen. För att stärka samarbetet mellan skolan och arbetslivet ska ett nationellt programråd inrättas för vart och ett av yrkesprogrammen. Två slag av gymnasieexamen införs, yrkesexamen respektive högskoleförberedande examen.

Låt oss titta lite närmare på de motiveringar, särskilt de som avser kopplingen mellan skolan och arbetslivet, som regeringen gör i propositionen för de förändringar som nu ska genomföras. I efterföljande text anges ett antal citat som syftar till att belysa synsätt och ambitioner.

Konkurrensen hårdnar på den globala arenan, skriver regeringen, och produktionen blir alltmer kunskapsintensiv. "Därför måste den svenska gymnasieskolan ha en sådan inriktning och en sådan kvalitet att ungdomarna får en god grund för att möta framtidens krav". Fler elever ska nå målen. Den svenska "gymnasieskolan är alltför likformig" med alltför stort fokus på teoretiska kunskaper på de yrkesinriktade utbildningarna. Regeringen menar därför att i den gymnasieskola som startar höstterminen 2011 ska "yrkesprogrammen hålla hög kvalitet och leda till skicklighet i yrket". Och vidare: "Alla yrkesprogram ska ge kunskaper, kompetenser och förmågor som leder till anställning eller eget företagande."

Arbetslivet har en viktig roll i reformeringen av gymnasieskolan, konstaterar regeringen vidare och lyfter samtidigt fram den obalans mellan utbud och efterfrågan som Svenskt Näringsliv kallar "mismatch". Bl.a. för att hjälpa till att korrigera detta och att generellt ge högre kvalitet i utbildningen behöver samverkan mellan skola och arbetsliv stärkas och "arbetslivets engagemang i gymnasieskolan [...] öka".

"Arbetslivet har en viktig roll i reformeringen av gymnasieskolan, konstaterar regeringen."

Nya läroplanen ökar risken för utanförskap bland utsatta grupper

Kopplingen mellan skola och arbetsmarknad har två stora utmaningar. Den ena handlar om gruppen ungdomar som har låga studieresultat. Forskning visar att denna grupp löper stor risk att hamna i långvarig arbetslöshet. Reformerna på 90-talet gjorde det svårare för denna grupp genom att förlänga utbildningstiden och teoretisera yrkesinriktade program. Det gav till följd att de som redan hade det tufft med utbildningen fick det ännu tuffare. I den nya läroplanen för gymnasieskolan som börjar gälla i höst kommer inträdeskravet vara godkänt i åtta ämnen stället för som tidigare tre. Det kommer höja ribban ytterligare och försvåra för en redan utsatt grupp. Institutionerna borde utformas så att de stödjer denna utsatta grupp på ett bättre sätt så att ungdomarna inte riskerar att hamna i utanförskap. Skolan borde i högre grad inriktas på att knyta sig till arbetsmarknaden genom exempelvis praktik, lärlingsplatser och verka för att uppgradera betydelsen av arbete. Skolan borde också visa på alla de värden som ett arbete innebär kring exempelvis välbefinnande, ekonomi, social gemenskap, kunskapsutveckling och personlig utveckling.

En andra utmaning handlar om de som klarar gymnasieutbildningen men där många ändå har svårt att få jobb. Att inte platsa på arbetsmarknaden fastän man har en gedigen grundutbildning är en bedrövlig start på det vuxna livet. Andelen arbetsplatsbelagd utbildning borde öka och näringslivet borde släppas in i skolan i högre grad och medverka i olika typer av skolinsatser. Praktik och andra informella kontakter mellan elever och arbetsmarknad visar sig vara en viktig inkörsport till arbete. Ungdomarna behöver också bättre vägledning i deras studieval. För många 16-åringar är det svårt att göra ett tydligt yrkesinriktat studieval. I stället är det enklare att välja mer allmänt inriktade program vilket missgynnar yrkesprogrammen, yrken där det i många fall nu råder arbetskraftsbrist.

OSKAR NORDSTRÖM SKANS, DOCENT, IFAU

Regeringen framhåller att den framtida kompetensförsörjningen utmanas av främst tre förhållanden. De är den snabba tekniska utvecklingen, demografiska förändringar och en tilltagande global konkurrens. Nya krav ställs kontinuerligt på yrkesutbildningen. Yrkesområden försvinner och nya utvecklas. Samarbetet kring yrkesprogrammen behöver förbättras främst för att "underlätta ungdomars etablering på arbetsmarknaden och för att den gymnasiala yrkesutbildningens bidrag till kompetensförsörjningen ska öka", noterar regeringen i en nyckelmening i propositionen.

Yrkesutbildningen ska hålla hög kvalitet och leda till skicklighet i yrket. Och här finns också svaret på frågan om ambitionen ska vara att utbildningen ska leda till anställningsbarhet eller mer begränsat vara yrkesförberedande. Regeringen slår fast att "... alla utbildningar ska ge kompetens och färdigheter som leder till anställningsbarhet och förutsättningar för eget företagande ...". Detta framgår om än inte lika tydligt som i propositionen dels i skollagen, dels i de examensmål som tagits fram för respektive utbildningsinriktning för den yrkesinriktade gymnasieutbildningen.

Examensmålen innehåller formuleringar om vad som krävs för det yrke som utbildningen förbereder för. Där slås också fast att den ska innehålla arbetsplatsförlagt lärande och att målen gäller såväl för den skolförlagda utbildningen som för lärlingsutbildningen.

Nationella och lokala programråd ska vidare utses för varje yrkesförberedande program i gymnasieskolan. Syftet är att stärka samarbetet mellan skolan och arbetslivet i avsikt att underlätta en fortgående anpassning av utbildningen till utvecklingen i arbetslivet. Skolverket har haft regeringens

uppdrag att utse de nationella programråden och har hösten 2010 lämnat en rapport om arbetet till regeringen.

Ny skollag

I den nya skollagen införs redan inledningsvis i den del som rör gymnasieskolan en ny bestämmelse som anger utbildningens syfte. Där framgår bl.a. att gymnasieskolan ska "ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier" och vidare "utgöra en bas för den nationella och regionala kompetensförsörjningen till arbetslivet".

I skollagen införs också från den 1 juli 2011 skärpta behörighetsregler till gymnasieskolans yrkesprogram. För att vara behörig ska eleven ha lägst betyget godkänd i svenska alternativt svenska som andraspråk, engelska, matematik samt i ytterligare minst fem ämnen. Det är väsentlig skärpning av kraven mot den hittillsvarande ordningen, en skärpning som Långtidsutredningen har reagerat mot. Utredningen hänvisar till vikten av att inte redan vid övergången mellan grundskola och gymnasiet utestänga de ungdomar som sannolikt har svårast att senare få fotfäste på arbetsmarknaden.

Lärlingsutbildning

Höstterminen 2008 startades genom ett beslut av regeringen en treårig försöksverksamhet med lärlingsutbildning på de yrkesförberedande programmen i gymnasieskolan. I anslutning till detta utsåg regeringen en kommitté med uppgift att följa, stödja, stimulera och utvärdera försöksverksamheten. Enligt kommittén är erfarenheterna från försöksverksamheten i huvudsak positiva och riksdagen har nu på förslag av regeringen beslutat att försöksverksamheten ska övergå i permanent form genom att lärlingsutbildning ska erbjudas som en alternativ utbildningsväg på de tolv yrkesprogrammen.

Regeringens satsning på lärlingsutbildning utgår bl.a. från forskning som visar att arbetsplatsförlagt lärande ofta leder till bättre anställningsmöjligheter i början av arbetslivet. Den nya lärlingsutbildningen förutsätts kunna erbjudas med förhöjd kvalitet bl.a. genom att utbildningskontrakt ska tecknas för de elever som genomgår utbildningen. Kontrakten ska tecknas för varje elev och tecknas av tre parter: eleven själv, skolhuvudmannen och den juridiska eller fysiska person som tillhandahåller den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen. I kontrakten ska framgå vilka delar av utbildningen som ska ske arbetsplatsförlagt samt vilken lärare respektive handledare på arbetsplatsen som är kontaktperson för den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen. Lärlingsutbildningen ska i huvudsak vara förlagd till en eller flera arbetsplatser.

För närvarande omfattar lärlingsutbildningen ca 4 000 elever av en årskull om ca 140 000 elever. Regeringens ambition är att denna utbildningsinriktning långsiktigt ska komma att omfatta en så stor andel som 20 procent av varje årskull.

En bieffekt av en större satsning på lärlingsutbildning skulle enligt Nationella lärlingskommittén kunna vara en korrigerande faktor till resultatet av elevernas fria val. Det sammantagna utfallet av det fria valet överensstämmer sällan med det aktuella behovet av yrkesutbildad arbetskraft. Det är då troligt att det i första hand är den del av arbetsmarknaden som mest behöver nya anställda som kommer att erbjuda lärlingsplatser, vilket skulle kunna ha en korrigerande effekt.

Lgr 11

Höstterminen 2011 införs också en ny läroplan för grundskolan, Lgr 11. Intressant i detta sammanhang är de nya skrivningar om skolans uppdrag som nu tillförs läroplanen. Här betonas inte bara kunskapsinhämtningen, som är det som i huvudsak mäts i de s.k. PISA-studierna. I Lgr 11 markeras skolans uppgift att stimulera elevernas "kreativitet, nyfikenhet och självförtroende". Ledarskapet är avgörande för att en skola ska nå goda resultat och till stöd för detta ges ett tydligare uppdrag till rektorena i Lgr 11. Skolan ska också på olika sätt bidra till att "eleverna utvecklar ett förhållningssätt som främjar entreprenörskap". Det är en intressant utgångspunkt när det gäller utbildningens inriktning och innehåll redan i grundskolan, för att öka chanserna att efter avslutade gymnasiestudier framgångsrikt ta steget ut i arbetslivet.

Studie- och yrkesvägledning (syv)

Ett syfte med den aktuella reformeringen av gymnasieskolan är att den ska leda till tydligare studie- och yrkesvägar. Begreppet "studie- och yrkesorientering" har därför i skollagen bytts ut mot "studie- och yrkesvägledning" (syv), som signalerar ett mer aktivt förhållningssätt från skolans sida. Tidigare utvärderingar har visat på kvalitetsbrister i hittillsvarande system. Funktionen studie- och yrkesvägledning behöver tydliggöras och stärkas där en utgångspunkt är att fungera som länk mellan skolledning och arbetsmarknad. En funktionell syv är en nyckelfaktor för eleven och för ett starkt samarbete mellan skola och arbetsmarknad. Kraven på studie- och yrkesvägledningen kommer dock även fortsättningsvis att vara tämligen oklara. Som stöd för verksamheten har Skolverket fått i uppdrag av regeringen att ta fram informationsmaterial som på olika sätt förstärker gymnasieskolans koppling till arbetslivet.

Skolan måste öppna sig och ta kontakt med arbetsmarknaden

Vi behöver en skola som kan utbilda utifrån arbetsmarknadens behov och som hjälper alla elever att lämna gymnasiet med kompletta betyg. Kopplingen mellan skola och arbetsmarknad är inte tillräckligt stark i dag. Det gör att många elever väljer utbildningar som tyvärr inte efterfrågas på arbetsmarknaden i den utsträckning som man hoppas. Det handlar till stor del om brist på kunskap och information om hur villkoren ser ut på arbetsmarknaden. Vi måste därför få en större medvetenhet kring kopplingen mellan gymnasieutbildning och arbetsmarknad. Studievägledarna i skolan har en viktig funktion, speciellt för dem som inte får tillräckligt stöd hemma. Skolan behöver vara öppen för att lägga mer tid utanför skolan och exempelvis besöka arbetsplatser. De kan också bjuda in företrädare för det lokala näringslivet till skolan för att t.ex. hålla föredrag. Näringslivet har en central roll och det är viktigt att de är positiva till att bidra i kontakterna med skolan, men det är skolans ansvar att öppna sig och ta kontakterna med arbetsmarknaden.

Det är ett stort problem att nästan 25 procent av eleverna lämnar gymnasiet utan kompletta betyg. Det är den gruppen som vi vet kommer att drabbas hårdast på arbetsmarknaden. Vi behöver i större utsträckning rikta våra insatser mot dem som inte klarar att få godkända gymnasiebetyg och mot de ungdomar som är arbetslösa. En del av dessa ungdomar är mer praktiskt lagda och de behöver få chans att utveckla sina kunskaper i andra former. Såsom arbetsmarknaden ser ut har dessa grupper svårt att etablera sig. Det är bland annat höga ingångslöner och hur arbetsmarknaden är reglerad som gör att trösklarna för vissa grupper blir för höga. Vi i moderaterna vill sänka trösklarna för ungdomar för att etablera sig på arbetsmarknaden genom att t.ex. erbjuda "lärlingsprovanställning" för personer under 23 år. Då får man prova på att arbeta hos en arbetsgivare under max 18 månader, där en del av tiden också är utbildning.

TOMAS TOBÉ, ORDFÖRANDE, ARBETSMARKNADSUTSKOTTET, RIKSDAGEN

Några goda exempel

Inledning

Genom politiska beslut skapas nu nya förutsättningar för att närma främst gymnasieskolan till arbetslivet och för att underlätta för ungdomar att efter avslutade studier snabbt etablera sig på arbetsmarknaden. Förändringarna syftar givetvis samtidigt till att förenkla för näringsliv och offentlig sektor att kunna rekrytera nyutbildad arbetskraft med en kompetens som motsvarar de krav som arbetsplatsen efterfrågar.

Runt om i Sverige pågår aktiviteter och projekt som på olika sätt syftar till att minska det avstånd som finns mellan skolan och arbetslivet. Sådana lokala initiativ kommer att vara nödvändiga även med de reformer av skolväsendet som beskrivits ovan och inte minst därför att det kommer att dröja några år innan effekterna av reformerna får verkligt genomslag. I det följande beskriver vi kortfattat några goda exempel. Redovisningen gör på inget sätt anspråk på att vara representativ eller visa de mest intressanta exemplen. Den är helt enkelt några nedslag i verkligheten, som visar vad som görs och kan göras för att minska avståndet. En förhoppning är givetvis att exemplen ska inspirera andra att ta liknande initiativ, initiativ som kan ha ett annat upplägg anpassat till de förutsättningar, ambitioner och önskemål som finns just på den platsen.

Använd programråden för att bygga förtroende (De la Gardieskolan i Lidköping)

Vid De la Gardieskolan i Lidköping ges utbildning på såväl ett stort antal yrkesförberedande som studieförberedande inriktningar. Utgångspunkten när det gäller de yrkesförberedande inriktningarna i första hand är att skolan måste ha täta och förtroendefulla kontakter med privata och offentliga arbetsplatser för att kunna medverka till att göra eleverna anställningsbara efter avslutade studier. För De la Gardieskolans del är det främst genom de arbetsplatser som används för de arbetsplatsförlagda momenten i utbild-

ningen som kontakterna fördjupas. Det är via dessa kontakter som skolan får kunskap om vilken kompetens branschen efterfrågar och vad man bedömer måste vara ett minimikrav av kunskaper och färdigheter för att nå anställningsbarhet.

Nyckeln till att skapa en uthållig förtroendefull relation mellan skolan och arbetslivet är i De la Gardieskolans fall de programråd som har bildats för var och en av de yrkesförberedande inriktningarna. I programrådet ingår den berörda arbetslagsledaren och det programteam som är involverat i utbildningen samt ett antal företrädare för den arbetsmarknad som utbildningen är inriktad mot. Vid programrådets möten diskuteras uppläggningsen av utbildningen som exempelvis när under studietiden som vissa utbildningsmoment bör komma för att optimalt passa både den teoretiska och den praktiska delen av utbildningen. Där diskuteras också vad de olika kursmomenten bör innehålla som en konkretisering av kursplanen. Stor vikt läggs från skolledningens sida vid att klimatet i programråden är öppet och skapar förtroende mellan parterna. Från skolans sida visar man tydligt att man lyssnar på synpunkter från arbetslivets företrädare. Det förekommer t.ex. att arbetslivsföreträdare önskar att ett visst teoretiskt kursmoment förläggs tidigare i utbildningen för att eleven ska ha den kunskapen med sig när den arbetsplatsförlagda utbildningen startar, och då försöker man från skolans sida tillmötesgå det.

Ett viktigt inslag på programrådets agenda är att tydliggöra förväntningarna som skolan har på de praktiska delarna av utbildningen. Därmed undviks missförstånd, och förutsättningarna ökar för att eleverna ska uppfatta utbildningen som en sammanhållen helhet.

Vid De la Gardieskolan gäller generellt att varje lärare fungerar som mentor för fem till tio elevers praktikmoment. En effekt av detta system är att lärarna frekvent besöker de arbetsplatser som används för praktikmomenten. Det stärker förstås också relationen mellan skolan och arbetsplatsen och mer specifikt mellan läraren och handledaren. Det gemensamma ansvaret för ett lyckat resultat med eleven i centrum blir tydligt.

Ett resultat av det nära samarbetet mellan skolan och arbetslivet är att samtliga elever som nu går på vård- och omsorgsprogrammet har erbjudits feriejobb.

Från skolledningens sida framhålls också vikten av att förväntningarna på den egna personalen är tydliga. Samtliga lärare måste ha inställningen att "jag är här för eleverna".

Från ”jante” till entreprenöriellt lärande (Bergby skola i Gävle)

Bergby är ett område i norra Gävle kommun med lantbruk och mindre företag i olika branscher. Gränsande till Bergby finns Norrsundet där Stora Ensos fabriker för massa- och papperstillverkning under lång tid har påverkat bygden. Båda områdena har traditionellt kommit att präglas av det vi brukar kalla ”jante”, d.v.s. att man inte duger något till och inte ska tro att man är något.

Känslan av otillräcklighet kom också att på flera sätt påverka skolan och dess arbetsförutsättningar. Självförtroendet hos eleverna var lågt och resultaten dåliga. År 2006 tog skolledningen initiativ till ett förändringsarbete som gick under namnet ”eleven i fokus”. Avsikten var att långsiktigt stärka självförtroendet samt skapa framtidstro och synliggöra möjligheter i stället för problem, inte bara i skolan utan i hela bygden. Genom bl.a. finansiellt stöd från Skolverket kunde skolan anställa en hälsopedagog och en projektledare. Projektledaren hämtades från näringslivet och var en person med kontakter i flera nätverk som var viktiga för skolans och bygdens utveckling.

Förändringsarbetet inriktades främst på eleverna i årskurserna 8 och 9 och kom att omfatta flera aktiviteter som exempelvis en ”gräv där du står”-verksamhet, som stärkte känslan för bygden.

Projektet engagerade ett stort antal företagsamma personer som blev mentorer för eleverna.

Därmed skapades broar mellan generationerna, mellan arbetslivet och skolan och mellan elever och personer som var yrkesverksamma som anställda eller företagare. Eleverna fick en tidig inblick i arbetslivet och dess villkor och på det konkreta planet ledde det också till att flera av eleverna fick feriejobb med fördjupade kunskaper som följd.

Det nya arbetssättet kom att engagera många boende i området, vilket i sin tur medförde att inte bara eleverna utan också många i den vuxna befolkningen växte och började se möjligheter i stället för problem. När sedan Stora Enso beslutade att lägga ned först massafabriken och sedan pappersbruket visade det sig vara av mycket stort värde.

I skolan i Bergby har man skapat virtuella företag med elever som aktörer och så långt möjligt har man i undervisningen infört ett synsätt och ett arbetssätt som kan karaktäriseras som ”entreprenöriellt lärande”. Det har

sedan i sin tur medverkat till att det successivt har växt fram en ny kunskapssyn, med de traditionella basämnena som avser läsning, skrivande och räkning och som kompletterats med ett fjärde, informationssökning. Kreativa och sökande inslag i undervisningen har premierats på bekostnad av mer lätthittad kunskap.

Framgångsfaktorer för utvecklingen i Bergby bedöms vara att göra eleven delaktig, att se och ta vara på möjligheter samt att "sätta skolan mitt i byn".

Gemensamt ansvar för minskad ungdomsarbetslöshet (Telge Tillväxt i Södertälje)

Även initiativ som endast marginellt berör skolans värld kan medverka till att ungdomar får en mer realistisk bild av arbetslivet och, vilket är nog så viktigt, minska den alltför höga arbetslösheten bland ungdomar.

I Södertälje har kommunen via sitt kommunala bolag Telge tillsammans med sju rikstäckande företag i olika branscher skapat ett gemensamt bolag: Telge Tillväxt. Målet är att på tre år halvera ungdomsarbetslösheten i Södertälje. Arbetsförmedlingen deltar i aktivt i arbetet och generaldirektören sitter också tillfälligt i bolagets styrelse. Bolaget ska anställa arbetslösa ungdomar i åldrarna 18–24 år. Efter en kortare introduktion ska ungdomarna arbeta i olika företag och på olika arbetsplatser. Anställningen sker i Telge Tillväxt och omfattar ett år. Utgångspunkten är att ungdomarna redan under detta år eller direkt efter anställningen i Telge Tillväxt ska få jobb i något av de företag som ingår i projektet eller hos något annat företag.

"Målet är att på tre år halvera ungdomsarbetslösheten i Södertälje."

Projektidén utgår från att det är ett gemensamt ansvar för dels offentliga aktörer som kommuner och Arbetsförmedlingen, dels näringslivet att på alla tänkbara sätt motverka en hög arbetslöshet bland ungdomar. Näringslivet har unika möjligheter att gå från ord till handling och har all anledning att agera kraftfullt. Snart kommer företagen att behöva dessa ungdomar för att täcka de vakanser som uppstår med stora pensionsavgångar och jämförelsevis färre unga. Från projektledningens sida tror man också på en annan effekt; unga människor kommer att skapa "nytänkande, kreativitet och kanske helt nya affärsidéer".

Parallellt med satsningen på Telge Tillväxt påbörjas en byggutbildning lokaliserad till miljonprogramsområdet Hovsjö i Södertälje. Ansvariga är Hovsjöbyggarna som är ett samarbete mellan Telge Hovsjö, Arbetsförmedlingen

och Basta arbetskooperativ. Utbildningen är riktad till arbetslösa som bor i området. Deltagarna får en yrkesutbildning och ska både under utbildningstiden och senare som yrkesverksamma göra insatser för att renovera bostäderna i området. Därmed skapas lokalt en direkt och synlig koppling mellan företagets satsningar, ungdomarnas insatser och en kvalitetshöjning av bostäderna i området till gagn för områdets invånare.

Ett handslag för samverkan mellan näringsliv och skola (Västsvenska Handelskammaren)

För Västsvenska Handelskammaren är kompetensförsörjningsfrågan ett huvudområde. Handelskammaren driver därför sedan drygt tio år projektet Handslaget. Projektet har sitt ursprung i en önskan att påverka i första hand ungdomars men kanske även lärares attityder till arbete i näringslivet och att sprida kännedom om den lokala arbetsmarknaden.

För närvarande deltar ca 40 företag från Västra Götalandsregionen i projektet. Företaget följer i normalfallet en klass i gymnasiet under tre år och får under den tiden möjlighet att lära känna ungdomarna och etablera värdefulla kontakter inför kommande rekryteringar. Företaget förmedlar givetvis också kunskap om det arbetsinnehåll och de villkor och krav som gäller för den bransch som företaget är verksamt inom. Ett mindre antal företag väljer att byta klass varje år, i stället för att följa en klass under hela gymnasietiden. Några företag väljer också en klass i grundskolans högstadium i stället för i gymnasiet.

"Företaget följer i normalfallet en klass i gymnasiet under tre år."

Samarbetet är utformat så att det sker en schemalagd träff per termin mellan företaget och klassen. Företrädare för Handelskammaren deltar i träffarna. Samarbetet utvecklas genom att någon från företaget håller en föreläsning för klassen, att klassen gör studiebesök på företaget eller genomför ett projektarbete med anknytning till företagets verksamhet. Samarbetet utgår från att det ska vara givande för båda parter. Kontakterna innebär ett fördjupat kontaktnät mellan skola och näringsliv och leder ofta till att eleverna får feriejobb eller praktik på det företag de har samverkat med.

Framgångsfaktorer för verksamheten är en noggrann initial planering, att "rätt" personer från både skola och företag är engagerade som motorer samt att det i varje företag och på varje skola är förankrat på ledningsnivå.

Samlokalisering av skola och företag ger synergier (Göteborgs Tekniska College)

Göteborgs Tekniska College AB (GTC) har verkat sedan 1998 och ägs av Göteborgs stad, AB Volvo och Volvo Personvagnar. Det grundläggande syftet med verksamheten är att säkra den västsvenska tillverkningsindustrins behov av kvalificerad arbetskraft. En framgångsfaktor för verksamheten är att de utbildar i flera olika processer riktat till olika målgrupper: uppdragsutbildningar från näringslivet, yrkeshögskola, vuxenutbildning och gymnasieutbildning (Göteborgsregionens Tekniska Gymnasium). De olika utbildningsområdena använder samma lokaler och resurser vilket i många fall berikar varandra och bidrar till synergieffekter. Ett exempel är robotutbildningen som nyttjar den senaste tekniken och som används av såväl vuxenutbildningar som gymnasieutbildningar.

GTC har en tydlig drivkraft i att göra eleverna anställningsbara och att stärka anställningsbarheten för dem som redan har jobb. För att Sverige ska hänga med i den starka konkurrensen är synen på det livslånga lärandet viktig. Den tekniska utvecklingen går snabbt och GTC måste hela tiden ligga i frontlinjen för denna utveckling. GTC vill stödja det livslånga lärandet genom att bl.a. erbjuda attraktiva och flexibla utbildningar som bidrar till anställningsbarhet eller som ger bra möjligheter och förutsättningar för egen verksamhet och som stärker anställningsbarheten för dem som redan har jobb.

Upplägget för utbildningarna är att varva teori med praktik och man arbetar i block, inte lektioner, för att få en utbildningsmiljö som matchar arbetsplatsen. Blocken kan vara ett förmiddags- resp. eftermiddagspass som ger möjlighet till en modern inlärningsmiljö där eget ansvar och samarbete tränas, och där läraren kan ha olika roller och använda olika metoder. Att skola och företag rent fysiskt verkar nära varandra är viktigt för att stärka kopplingen mellan dem. Närheten ger många gånger naturliga kopplingar och synergier som i förlängningen ökar möjligheterna till jobb för eleven och som underlättar kompetensförsörjningen för företagen. GTC har inga större problem att fylla utbildningsplatserna men betonar att de kontinuerligt måste jobba med att kommunicera och förmedla sitt attraktiva och unika erbjudande till näringsliv, ungdomar och vuxna.

Hur kan kopplingen mellan skola och arbetsmarknad förbättras?

En sammanfattande bild

I sammanfattning kan det generella läget för kopplingen mellan skolan och arbetsmarknaden beskrivas på följande sätt.

Arbetsmarknaden, såväl den privata som den offentliga, är stadd i snabb förändring. Ny teknik, tilltagande global konkurrens samt olika branschers trendmässiga upp- respektive nedgång är tre tydliga förändringsfaktorer. Samtidigt kan vi se ett antal obalanser som påverkar den långsiktiga kompetensförsörjningen. Eleverna som grupp väljer inriktningar i gymnasieskolan som inte motsvarar arbetsmarknadens efterfrågan. Arbetsgivarna har svårigheter att tillsätta lediga jobb med personer med rätt kompetens, samtidigt som en tämligen stor grupp ungdomar har svårt att få fotfäste på arbetsmarknaden. Den regionala obalansen är minst sagt iögonenfallande. I enbart knappt tio procent av Sveriges kommuner är det antal personer som förväntas kliva in på arbetsmarknaden fler än de som inom kort lämnar den. Eftersom det har en tydlig koppling till den allmänna befolkningsutvecklingen är storstadsområden och universitetsorter som väntat vinnarna.

Utbildningssystemet har en nyckelroll för att den långsiktiga kompetensförsörjningen ska lyckas. Det är därför oroande att flera tecken tyder på brister i skolans förmåga att klara den uppgiften. En stor andel ungdomar fullföljer inte gymnasieskolan med godkända betyg. Kvaliteten mätt i det kunskapsstoff som eleverna tillgodogör sig sjunker. Eleverna stimuleras inte att välja en utbildning som ökar möjligheterna att få jobb efter avslutad skolgång. Skolan upplevs ofta av arbetslivets företrädare som en sluten värld med alltför litet intresse av att hämta kunskaper och erfarenheter från ett arbetsliv i förändring. Och de moment som borde ha den bästa relationen till arbetslivet, den arbetsplatsförlagda utbildningen, kritiserar av Skolinspektionen.

Höstterminen 2011 förändras gymnasieskolan genom beslut av riksdagen. Förändringarna motiveras både av de fortgående förändringarna på arbetsmarknaden och av de brister som nämns ovan. Gymnasieskolan blir tydligt uppdelad med högskoleförberedande program respektive yrkesprogram. Förutsättningar skapas för ett vidgat engagemang från arbetslivet i skolan genom bl.a. nationella och lokala programråd. Kravet att eleverna efter fullföljd utbildning ska vara anställningsbara tydliggörs och en omfattande satsning på lärlingsutbildning genomförs. Samtidigt ställs högre krav på behörighet för att få börja på gymnasieskolans yrkesprogram, vilket ökar kraven på goda resultat i grundskolan men också ökar risken för utslagning av de elever som man vet kommer att ha störst svårighet att etablera sig på arbetsmarknaden.

Fyra viktiga utgångspunkter

Det är uppenbart att kopplingen mellan skolan och arbetslivet behöver stärkas. Ett antal olika åtgärder kan och bör vidtas för att åstadkomma en sådan förändring. En helt avgörande utgångspunkt för framgång i det arbetet är en insikt om att det är *ett gemensamt ansvar*, ett ansvar som delas av skolan och i princip samtliga aktörer på arbetsmarknaden: privata och offentliga arbetsgivare, varuproducerande och tjänsteproducerande, stora och små, kunskapsintensiva och mindre kunskapsintensiva företag.

Arbetslivets företrädare måste engagera sig mer i skolans utveckling och skolan måste välkomna och stimulera ett sådant engagemang.

Ett ökat engagemang och ett nytt arbetssätt förutsätter oftast någon form av incitament, någon form av belöning som går tillbaka till en själv eller den egna gruppen. En fråga blir då naturligtvis om det finns incitament både för skolan och arbetslivet att engagera sig mer i ett gemensamt ansvarstagande för ökad samverkan. Allt tyder på att *incitamenten finns*. Skolan bör vara intresserad av förbättrade resultat, i detta fall ökad anställningsbarhet hos eleverna, och rimligen också av den ökade popularitet som bör bli en effekt. Ett ökat sökandetryck är förstås betydelsefullt för olika privata skolor men ska inte underskattas som eftersträvansvärt mål även för en kommunal skolhuvudman. För kommunen bör det dessutom vara av utomordentligt stort intresse att skolan framgångsrikt förbereder ungdomarna för arbete både i det lokala näringslivet "för att rädda jobben" och i den egna offentliga verksamheten. Arbetslivets incitament är givet, nämligen att på alla sätt medverka till att kompetensförsörjningen till den egna verksamheten

långsiktigt säkras. Incitamenten finns således för såväl skolan som arbetslivets aktörer.

Vi har alltså konstaterat att det är ett gemensamt ansvar för skolan och arbetslivet att vidta åtgärder för att slå en bro där man kan mötas, och att parterna bör ha tillräckliga incitament för att ta det ansvaret. Då kan nästa fråga bli vad som därutöver krävs för ett lyckat möte dem emellan. Säkert finns flera förutsättningar som behövs för att skolan och arbetslivet ska utveckla ett förtroendefullt samarbete som syftar till ett gott resultat. Incitamenten är åtminstone delvis olika och det man brukar benämna "kulturen" likaså. Begränsningar finns på båda sidor i form av styrande regelverk respektive ofta kortsiktiga ekonomiska krav. Något som har kommit igen i de intervjuer som har gjorts i samband med denna skrift är emellertid vikten av att man tidigt i relationen *tydliggör den ömsesidiga förväntningsnivån*, vad den andra parten kan förvänta sig och vad man själv förväntar sig. Det minskar risken för besvikelser och förbättrar förutsättningarna för att få ut det positiva av det gemensamma engagemanget.

Sist men inte minst viktig som utgångspunkt för ett utvecklat, fördjupat och framgångsrikt samarbete mellan skolan och arbetslivet är att under hela processen och i alla avseenden *ha eleven i centrum*. Det kan låta som en självklarhet men behöver ändå framhållas som en viktig utgångspunkt och röd tråd för det gemensamma ansvarstagandet. Parterna har sina skäl för att gå in i ett samarbete, skäl som inte alla är identiska med att sätta eleven i centrum. Därför kan det vara nödvändigt att hitta metoder som gör att eleven sätts i fokus; att det blir den enskilda eleven och ibland gruppen av elever, vars möjligheter att nå ett gott resultat på alla sätt optimeras, och att eleven följs i de olika moment som ingår i utbildningen.

Några konkreta tips till ...

... arbetslivets företrädare

Ta ansvar för att *ge en realistisk bild* av möjligheter, utmaningar och krav i arbetslivet. Det kommer att bidra till en mer verklighetsförankrad undervisning och förkorta introduktionstiden efter anställning. Det kan dessutom påverka elevernas val av utbildningsprogram så att de sammantaget får en bättre överensstämmelse med efterfrågan på arbetsmarknaden. För att nå denna senare effekt måste det utvecklas metoder för att nå eleverna redan i grundskolans högstadium.

Ha en vardagsnärvaro i skolan och *synliggör ert engagemang*. Tiden är en bristvara och det finns givetvis därför en given begränsning för arbetslivets

närvaro i skolarbetet. Men det kan för ett gott resultat vara viktigt att delta i olika projekt och aktivt närvara i olika möten inte minst för att synliggöra engagemanget.

Ställ upp som mentorer om och när skolan efterlyser en sådan roll i något projekt. Även detta bidrar till att arbetslivets verklighet på ett naturligt sätt kommer in i utbildningen och det ger på samma gång er en inblick i skolans dagliga verksamhet.

Delta aktivt i lokala programråd och andra dialogforum. Genom reformeringen av gymnasieskolan fr.o.m. höstterminen 2011 görs en mer systematisk satsning på lokala programråd med koppling till varje yrkesprogram i gymnasieskolan. Syftet är att förbättra samarbetet mellan skola och avnämare för att "utveckla yrkesutbildningens kvalitet" (prop. 2008/98:199). Formerna för programrådets verksamhet regleras inte närmare, vilket ger goda möjligheter att ta hänsyn till de speciella förutsättningar som finns lokalt men också ger ett särskilt ansvar till parterna att hitta de mest optimala formerna.

Erbjud praktikplatser och feriejobb. All erfarenhet pekar mot att feriearbete och praktik har karaktären av "inträdesbiljett" till arbetsmarknaden. Den motsatta bilden finns också belagd. De som inte under studietiden får en praktisk kontakt med arbetslivet eller blir arbetslösa direkt efter gymnasiet får svårare att etablera sig permanent på arbetsmarknaden. Att erbjuda praktikplatser och feriejobb är inte bara en välgärning gentemot eleven utan ger arbetsplatsen en möjlighet till tidig "inskolning" i arbetslivets villkor, vilket avsevärt kan underlätta framtida rekryteringar. Ett gott exempel på detta är Swedbanks satsning "Unga Jobb" som har skapat 2 000 praktikplatser. Av dem som har haft praktik inom Swedbank och Sparbankerna har 70 procent fått någon form av anställning. Ett annat gott exempel är ICA:s satsning "Vi kan mer" som har ambitionen att rekrytera 500–1 000 personer med funktionsnedsättning för arbete i butik.

... ansvariga i skolan

Släpp in företrädare för arbetslivet i skolans vardag. Arbetslivets företrädare har mycket att bidra med både i vardagen och i mer formella sammanhang. Det viktiga är att skolan intar en öppen attityd och signalerar att de som senare förväntas anställa eleverna är mer än välkomna att ta del av och på olika sätt bidra till kvaliteten i skolan.

Lokala programråd bildas nu för varje yrkesprogram i gymnasieskolan. Arbeta målmedvetet för att *skapa förtroende i programråden* och för att skapa rätt förväntningsnivå. Gör det genom att lyssna och där så är möjligt anpassa utbildningens uppläggning och innehållet i olika moment efter synpunkter från avnämarna.

Skapa möjligheter för eleverna att få *en realistisk bild av arbetslivet* – bransch för bransch – och starta gärna den processen redan i grundskolan.

Arbetsmarknadsdagar med ett brett deltagande från det lokala arbetslivet är erfarenhetsmässigt värdefulla inslag i brobyggandet mellan skolan och arbetsmarknaden, både den privata och den offentliga. *Anordna återkommande arbetsmarknadsdagar.*

Låt företrädare för arbetslivet delta, i programråd men kanske också i andra former, i en bred, *inkluderande process för att utarbeta tydliga mål* för utbildningen. Gör en enkel utvärdering som underlag för eventuella förbättringsinsatser.

Se till att *den arbetsplatsförlagda delen av undervisningen ges en reell chans* att lyckas genom att ha en utpekad ansvarig kontaktperson med ansvar att samverka nära med handledaren på arbetsplatsen.

Utveckla ett strukturerat utbyte mellan bransch eller företag och lärare, så att även lärarna i relevanta ämnen har kontakt med utvecklingen i produktion och företag. Det skulle kunna underlätta ett ökat utbyte mellan arbetsliv och skola som elever, skola och företag har nytta av.

En satsning på *lärlingsutbildning* är en strategisk del av den nu aktuella reformeringen av gymnasieskolan. Ett särskilt stimulansbidrag anvisas till de skolor som har lärlingsutbildning. *Använd stimulansbidraget för att säkra en god kvalitet* i utbildningen

Med en tydligare uppdelning mellan högskoleförberedande och yrkesinriktade program i gymnasieskolan och krav på att eleverna efter avslutade studier ska vara anställningsbara ställs ökade krav på studie- och yrkesvägledningen.

Låt studie- och yrkesvägledningen få en aktiv roll i brobyggandet mellan skola och arbetsmarknad.

... skolhuvudmannen

Ge tydliga signaler om vikten av en närmare dialog mellan skolan och arbetslivet och *tilldela resurser* som möjliggör ett utbyggt samarbete.

Ange mål som *tydliggör förväntningarna på både skolresultat och samverkan*.

Betrakta skolan (om huvudmannen är en kommun) som ett *strategiskt instrument för kompetensförsörjningen* för såväl den egna kommunala servicen som näringslivet i kommunen.

... eleverna

Informera er om arbetsmarknaden och dess utveckling när ni väljer utbildningsprogram. Allt tyder på att det är oerhört betydelsefullt att snabbt efter avslutade studier få fotfäste på arbetsmarknaden. Det blir lättare om ni har skapat goda kontakter med tänkbara arbetsgivare under utbildningstiden och givetvis om ni har valt ett utbildningsprogram som är inriktat mot en arbetsmarknad som efterfrågar arbetskraft.

Se den arbetsplatsförlagda utbildningen som en möjlighet att snabbt etablera er i arbetslivet efter avslutade studier.

Sök aktivt och utnyttja seriöst *feriejobb och praktikplatser*. De är ofta en inträdesbiljett till arbetsmarknaden.

Avslutning

Den framtida kompetensförsörjningen är en av nyckelfaktorerna för ett fortsatt svenskt välstånd. Den är viktig såväl för näringslivet som för den offentliga sektorn. Kunskap blir successivt en alltmer betydelsefull ingrediens vare sig det gäller tillverkning av varor eller den växande tjänstenäringen. Skolans roll förändras därmed från att i huvudsak ha svarat för en grundläggande allmänbildning till att krasst uttryckt leverera ungdomar som är anställningsbara utan någon mer omfattande introduktion. Med ett arbetsliv i allt snabbare förändring är det emellertid viktigt att kompetensen inte är alltför snäv. Ungdomarna ska vara anställningsbara i det korta perspektivet och samtidigt genom en bred grundutbildning vara rustade att vid behov och över tid komplettera sin kompetens till arbetsmarknadens förändrade förutsättningar och utmaningar. Kunskap är en utgångspunkt för skolan, men för att möta framtidens utmaningar och en allt tuffare konkurrens från omvärlden behöver skolan i allt större grad sätta ljuset på kompetens, dvs. förmågan att utföra uppgifter genom att tillämpa *kunskaper* och *färdigheter*.

Ungdomsarbetslösheten är alltför hög i Sverige och många ungdomar fullföljer inte sina studier i gymnasieskolan. Näringslivet har samtidigt svårt att fylla sina vakanser med personer med rätt kompetens. Den kommande kraftiga generationsväxlingen på arbetsmarknaden förstärker problembilden.

En slutsats av detta är att det behövs kraftfulla insatser för att stärka sambanden och samarbetet mellan skolan och arbetslivet. Det kommer att gynna

- ungdomarna, som kommer att få större möjligheter att efter avslutade studier få fotfäste på arbetsmarknaden.
- näringslivet, som lättare kan hitta arbetskraft med den kompetens som krävs.
- skolan, som kommer att få en allt viktigare roll för att säkerställa kompetensförsörjningen i en ekonomi i allt snabbare förändring.

- kommunerna både i rollen som ansvariga för kvalitet i servicen till medborgarna och i rollen som betydelsefull aktör för den lokala tillväxten och för att det långsiktigt finns jobb.

Det skulle kort sagt gynna Sverige!

Den debatt om skolan som nu förs på nationell nivå visar att det är svårt att få till stånd en nyanserad diskussion om vad som egentligen är problemen och hur lösningarna ser ut. Exempelen i den här skriften och erfarenheterna från Arena för tillväxts arbete i över hälften av landets kommuner visar att utmaningarna i många fall hanteras konstruktivt och pragmatiskt i den egna lokala miljön. Att det finns stora problem på många håll ska inte förnekas, men låt oss lära av de många goda exemplen på platser där man har tagit ett gemensamt ansvar och där man uppvisar goda resultat. Avslutningsvis vill därför Arena för Tillväxt rikta två uppmaningar till de parter på lokal nivå som har en nyckelroll i att underlätta ungas inträde på arbetsmarknaden.

Arena för Tillväxt riktar en uppmaning till:

- **arbetsmarknaden** att engagera er så att ni lokalt blir en naturlig del i skolans arbete för att rusta eleverna inför inträdet på arbetsmarknaden.
- **skolan** att öppna er och bjuda in företrädare för den lokala arbetsmarknaden så att broar byggs mellan skola och arbetsmarknad, där skolan på sikt ses som en integrerad del av arbetsmarknaden.

Referenslista

- Arbetsplatsförlagd utbildning i praktiken – en kvalitetsgranskning av gymnasieskolans yrkesförberedande utbildningar, Skolinspektionen, Rapport 2011:2
- Betyg- och studieresultat i gymnasieskolan 2009–2010, Skolverket, 2011
- Bra måste bli bättre. Dagens skola och hur den kan bli bättre, Sveriges Kommuner och Landsting, 2010
- Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet, Proposition 2009/10:165
- Examensmål för gymnasieskolan, Utbildningsdepartementet, 2011
- Folkmängden närmar sig 9,5 miljoner – Sveriges folkmängd 31/12 2010, SCB, 2011
- Generationsväxlingen på arbetsmarknaden, Arbetsförmedlingen, 2010
- Gymnasial lärlingsutbildning – Utbildning för jobb (SOU 2010:75), Nationella Lärlingskommittén, 2010
- Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan, Proposition 2008/09:199
- Kommittédirektiv 2008:106: Nationell lärlingskommitté, 2008
- Kvalitet i gymnasial lärlingsutbildning, Proposition 2010/11:104
- Långtidsutredningen 2011: Huvudbetänkande (SOU 2011:11)
- Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr 11) Skolverket, 2011
- Mismatch – Det ekonomiska läget, Svenskt Näringsliv, mars 2011
- Redovisning av uppdrag om nationella råd för yrkesprogrammen, Skolverket, 2010
- PISA 2006 Science Competencies for Tomorrow's World, OECD, 2007
- PISA 2009 Assessment Framework – Key Competencies in Reading, Mathematics and Science, OECD, 2010

Rustad att möta framtiden? PISA 2009 om 15-åringars läsförståelse och kunskaper i matematik och naturvetenskap, 2010

Skola 2021 – Framtidens kunskap, skola och lärande, Kairos Future, 2006

Unga som inte får jobb efter gymnasiet, TCO, (2/2011)

Uppdrag om myndighetssamverkan inom kompetensförsörjningsområdet, Näringsdepartementet: 2010

Uppdrag till Statens Skolverk angående nationella råd för yrkesprogram, Utbildningsdepartementet, 2009

Skola, praktik och jobb – hur svårt kan det vara?

En skrift om vikten av samarbete mellan utbildning och arbetsmarknad i ett lokalt och regionalt perspektiv

Arena för Tillväxt är ett samarbetsprojekt mellan Swedbank, ICA och Sveriges Kommuner och Landsting som syftar till att främja lokalt och regionalt tillväxtarbete.

Arbetsmarknaden är stadd i snabb förändring. Ny teknik, tilltagande global konkurrens samt olika branschers trendmässiga upp- respektive nedgång är tre tydliga förändringsfaktorer. Utbildningssystemet har en nyckelroll för att den långsiktiga kompetensförsörjningen ska lyckas. Men en stor andel ungdomar fullföljer inte gymnasieskolan med godkända betyg. Eleverna stimuleras inte i tillräcklig omfattning att välja en utbildning som ökar möjligheterna att få jobb efter avslutad skolgång. Skolan upplevs ofta av arbetslivets företrädare som en sluten värld med alltför litet intresse av att hämta kunskaper och erfarenheter från ett arbetsliv i förändring.

Samtidigt så pågår en mängd aktiviteter och projekt runt om i landet som på olika sätt arbetar för att minska det upplevda avståndet mellan skolan och arbetslivet. Många med mycket goda erfarenheter som andra kan ta efter och lära av.

En slutsats i rapporten är att samarbetet mellan skola och arbetslivet måste förbättras för att Sverige långsiktigt ska klara kompetensförsörjningen. I den här skriften försöker vi belysa vikten av samarbete mellan utbildning och arbetsmarknad genom att visa på dess utmaningar och möjligheter, lyfta fram goda exempel och visa på konkreta tips för att utveckla samarbetet.

Upplysningar om skriften lämnas av Arena för Tillväxt,

Roland Lexén tel: 08-452 75 15

Per Sandgren tel: 08-452 78 86

Beställning av rapporten görs på hemsidan

www.arenafortillvaxt.com eller

e-post: arenafortillvaxt@skl.se

Arena för Tillväxt

Hornsgatan 20, | 18 82 Stockholm • www.arenafortillvaxt.com